

Rune Fardal, studerer psykologi

Personlighetsforstyrrelser med hovedvekt på narsissistisk problematikk i relasjon til barn
<http://www.sakkyndig.com> mail: rune@fardal.no

Mentale bilder og bias

04 Desember, 2014, Oppdatert 04.01.2014

Jeg har lenge undret meg over hvorfor såkalte "fagfolk" så ofte bommer så grovt som de gjør når de gjør observasjoner. Utallige saker og justismord viser at dette er en systematisk feil.

Hvordan kunne fagfolk i Torgersensaken, Bjugnsaken, Breiviksaken, Lilandsaken, Kvamsaken osv, osv. bomme så fundamentalt? Hvordan klarte for eksempel schizofreniekspertene Huseby/Sørheim "se" paranoid schizofreni hos Breivik? Når man leser deres rapport er det åpenbart at de overser alt som ikke stemmer med en forutintatt hypotese (mentalt milde) av paranoid schizofreni, som de fokuserte mye på i sitt faglige virke. Husby og Sørheim hadde konkludert med diagnosen paranoid schizofreni i 12 av 17 saker hvor de har jobbet sammen! De tok grovt feil, hva med alle de andre sakene deres?

I alle disse sakene er det særlig en feil som går igjen. Fagpersonen danner seg et bilde av saken og uansett hva som kommer av bevis senere så blir disse målt opp mot det mentale bildet av saken de har dannet seg. Som mange saker har vist må det være flere mekanismer som opptrer i slike saker. La meg her beskrive noen.

Mentale bilder

Segal, S.J. & al. (1970) skriver i artikkelen : "INFLUENCE OF IMAGED PICTURES AND SOUNDS ON DETECTION OF VISUAL AND AUDITORY SIGNALS" følgende:

"In the present experiments, mental imagery was found to block detection of both visual and auditory signals."

<http://www.sakkyndig.com/psykologi/artvit/segal1970.pdf>

Les det en gang til: **Mentale bilder blokkerer sansingen av både syns- og lyd stimuli!**

Ser du mentalt for seg et tre, blir det vanskelig å se en blå pil!

Forsøkspersonene hadde større problemer med å oppdage fysiske stimuli når det mentale bildet var i det samme sensor område f.eks. audio eller visuell. For eksempel, når deltagerne **mentalt** hadde sett for seg formen på et tre (visuell), hadde de problemer med å oppdage en liten blå pil (andre visuelle stimuli). Med andre ord, fokuset var på det mentale bildet de hadde dannet seg. Når to stimuli er innenfor samme sanseområdet (visuell) er det vanskelig å se det nye stimuli. Om de befinner seg i ulike sanseområder visuell/audio, oppstår ikke dette problemet. Det må ha noe med kognitiv kapasitet å gjøre.

Det mentale bildet (av et tre) forstyrret det reelle visuelle stimuli (blå pil). Dette til forskjell fra når de innbildte seg *lyden* av et instrument (audio), da hadde de ingen problemer med å se den blå pilen (visuell) (Gjengitt i Matlin, 2014:220).

Kosslyn & al. (2006) viste at hukommelsen har begrenset kapasitet for mentale visuelle bilder. Men begrenset kapasitet kan ikke i seg selv forklare denne problematikk. Den er mer komplisert enn som så.

I barnefordelinger har man ofte den setting at den sakkyndige først snakker med den ene forelder og der får seg presentert et bilde av situasjonen. Dette mentale bildet tar de så med seg i møte med den andre forelder. Her kan det oppstå en alvorlig feilkilde slik Segal & al. (1970) beskrev i over nevnte artikkel. Det mentale bildet de har av situasjonen etter beskrivelsen fra den første forelder, gjør at andre beskrivelser av relasjonen mellom foreldrene ikke blir tillagt samme vekt. Slik over nevnte forskning viser at fokuset på et mentalt bilde av et tre gjør at de ikke ser de blå piler, slik må en anta at det mentale bildet den første forelder presenterer blokkerer for sanseinntrykk slik den andre forelder beskriver.

Sagt på en annen måte, dersom den sakkyndige først snakker med mor, vil de beskrivelser far gir som bli målt opp mot hva mor fortalte. Det bildet av situasjonen far beskriver blir målt opp mot det mentale bildet av relasjonen mor beskrev. De beskrivelser far gir, som ikke er overens med det mentale bildet mor har beskrevet synes den sakkyndige ha problemer med å korrigere for. Enkelt sagt, dersom fars beskrivelse av situasjonen avviker fra mors beskrivelse, så forkastes fars beskrivelse fordi den strider mot mors beskrivelse.

Hva kommer det så av at den første mentale bildet den sakkyndige får blir veiledende for etterfølgende bilder?

Primacy effect

Forskning gjengitt i *Psychological Science*:

Mantonakis, A. (2009) Order in choice. Effects of serial position on preferences

<http://www.sakkyndig.com/psykologi/artikler/orderinchoice.pdf>

viser at det er en primacy effekt ved vurdering av flere enheter. Det man vurderer først har en fordel for utfallet. Flytter man denne grunnforskning inn i det virkelige liv, kan det bety at dersom 2 personer skal vurderes for et forhold, får den første en fordel.

Ved en vurdering av 2 foreldre i en barnefordelingsak er det med andre ord, en fordel og bli vurdert først, fordi det gir en fordel i sluttvurderingen. Den som vurderes som nr. 2 blir vurdert i forhold til nr. 1, og ikke som selvstendig individ.

Først ved vurderinger av lengere sekvenser på 4-5 enheter hadde de siste elementer en fordel dersom den som vurderte var en ekspert med reell ekspertise. *Jo mer ekspertise en som vurderte hadde, jo større var denne primacy effekten.* Jo bedre psykolog som foretar sakkyndig vurdering av foreldrene, jo større var sjansen for at den som ble vurdert først kom best ut! Dette er en *først-er-best bias*.

Dette er helt i tråd med forskning på mentale bilder som nevnt over. Men det må være flere kognitive prosesser som er til stede.

Autoritetssyndrom

Det jeg i en artikkel:

<http://www.sakkyndig.com/psykologi/artikler/autoritetssyndrom.pdf>

har kalt "Autoritetssyndrom" må også gjøre seg gjeldende. Begrepet/adferden inntreffer når en autoritet (dommer, fagperson, offentlig myndighet, kontrollorgan, ol) tross åpenbare feil tviholder på sine beslutninger i strid med en saks premisser, bevis og empiriske belegg.

Med andre ord, det som strider mot det første mentale bildet de har av en situasjon blir i større grad utelatt i den videre vurdering.

Autoritetsyndrom oppstår når en autoritet står i fare for å miste "ansikt", med andre ord, miste troverdighet og prestisjetap. Dermed blir også narsissistisk sårbarhet trukket inn i vurderingen.

Nye bevis eller bedre vurderinger av eksisterende bevis blir ofte motarbeidet av slike autoriteter i systemet, stikk i strid med *vitenskapelig metode*, slik at gjenopptagelse og korrigerer blir vanskeliggjort. I en rekke sakkyndige rapporter er det dokumentert at det ikke foreligger faglig holbare vurderinger. Til tross for dette forblir feil ikke korrigeret.

Streetlight effect

"*Streetlight effect*" er en type observasjonsbias der fagfolk (og andre) bare ser etter det de søker ved å se der det er lettest å se. Freedman (2010) beskriver dette godt:

<http://www.sakkyndig.com/psykologi/artvit/freedman2010-2.pdf>

“Ultimately this must remind us of the famous drunk who looked for his wallet, not where he had lost it, but under the street lamp, “because the light is better there,” or of the doctor who gave all his patients fits (seizure) because that was the only sickness he knew how to cure.”

(Maslow, A.H. (1954:16) Motivation and Personality)

De søker svar der det er lett å søke heller enn der svarene sansynligvis gjemmer seg. Dersom den første forelders beskrivelse av situasjonen synes stemme med den sakkyndiges opplevelse av lignende situasjoner, så sjekker de skjelden andre måter å forstå en situasjon på.

Dersom mor beskriver far som psykopat, får noen komparenter til å bekrefte dette og den sakkyndige så snakker med far, vil det far beskrives vurderes ut I fra den psykopatbeskrivelsen mor har gitt. Det er her dynamik som *projektiv identifikasjon* for fullt slår inn, der eks. Mor projiserer sin egen adferd over på far og der far manipuleres til å opptre på en slik måte. Eks, aggressivt (som følge av alle løgner om far) eller benektende (som følge av alle løgner om far).

Som man ser er det ved komplekse konflikter der narsissistisk og psykopatisk dynamikk er til stede, ekstremt vanskelig for en sakkyndig å få det rette bildet. Det blir ikke bedre I slike setinger av at mange sakkyndige mangler fundamental kunnskap om slik dynamik og at de ofte utifra politiske føringer blir negativt både til kritikk og til en far som her, som anklager sin ex for å være slik exen påsto far var.

Kvamsaken er typisk for denne dynamikk, der far tar ut skilsmisse og der mor så går til sin lege og beskriver far som psykopat, mens dokumentasjonen gjennom et 50 talls brev og beskrivelser fra mor i samlivet, viser det motsatte om far. Når den sakkyndige så får denne dokumenatsjonen som klart strider mot mors og hennes leges påstander, forkaster psykologen fars dokumenatsjon, fordi den strider med

det mentale bildet mor har konstruert og som den sakkynige far som utgangspunkt når hun møter far til samtale!

Sakkyndige som ikke har innblikk i disse mekanismer bedriver ikke evidensbasert forskning, men bedriver svindel.

Heuristikker

En "Heuristikk" er en generell problemløsende strategi som vanligvis gir riktig resultat, men ikke alltid. Vi kan kalle det en erfaringsbasert tommelfingerregel. I psykologien beskrives heuristikker som kognitive snarveier mennesker bruker når de prosesserer informasjon og gjør vurderinger. Det er ulike typer heuristikker, eks:

- Tilgjengelighetsheuristikken brukes i situasjoner hvor sannsynligheten for noe vurderes ut i fra hvor lett man kan komme på bestemte tilfeller eller hendelser.
- Representativitetsheuristikken bedømmes sannsynlighet ut fra likhet og typiskhet.

Heuristikker er med andre ord et slags standard kognitiv løsning på en type problemer. Problemet oppstår selvfølgelig når man bruker en slik "standardløsning/svar på noe som ikke er typisk. Ved bruk av heuristikker blir våre kognitive kart ofte forenklet og lagt i et enklere mønster enn de er i virkeligheten. Vegkryss blir oftere husket nærmere 90 grader enn de egentlig er. Verdensdelene blir ofte lagt mer på linje enn de er som for eksempel USA og Europa, mens Europa i virkeligheten ligger lengere nord enn USA.

Denne forenklingen som skjer ved slike heuristikker kan i mange situasjoner være farlige. For man mister de viktige detaljene som skiller vår hukommelse fra virkeligheten. Heuristikker fører til at top-down prosesser er for aktive og man unnlater å ta hensyn til bottom-up informasjon. De små viktige detaljer som kan være livsnødvendige, forsvinner i slike generelle heuristikker. Dette er kunnskap psykologer selvfølgelig forventes ha, men som mange åpenbart ikke har.

For eksempel er det mange som tror Helsinki i Finland ligger øst for Kirkenes i Norge, fordi Finland ligger øst for Norge. Slik er det ikke fordi Norge ikke ligger nord/syn men nordøstlig. La oss ta et annet eksempel:

Når sakkyndige skal vurdere en konflikt mellom mor og far er det en tommelfingerregel at de begge bidrar tilnærmet like mye. De har begge ansvar for konflikten. Som oftest er dette riktig, men mange slike konflikter er ikke symmetriske, tvert imot de er asymmetriske!

Hva betyr nå det? Jo det betyr at det er en aggressor som driver konflikten, mens den utad tilsynelatende ser ut som det er offeret for denne aggressor som driver konflikten. Objektet får skylden for subjektets adferd. Dette ser vi typisk ved **proaktiv identifikasjon** der aggressor manipulerer offeret til å fremstå aggressivt,

mens det selv tar rolen som "offer". Typisk er utsagn som "Det er ikke rart jeg er redd så aggressiv som du er", mens den egentlige aggressive er den "redde" som identifiserer seg med sin egen projiserte aggresjon.

Dette er typisk når vi har med psykopatisk/narsissistisk dynamikk å gjøre. Subjektet projiserer sin egen adferd over på objektet og får dette gjennom manipulasjon og trusler til å fremvise nettopp den projiserte adferd, for eksempel aggresjon. Omgivelsene verken ser eller forstår denne dynamikken og fordømmer objektet. Virkeligheten blir snudd på hodet!

Å bruke heuristikker på konflikthåndtering i e slik sak vil føre med seg at man dømmer offeret for hva aggressor bedriver! Derfor ender barn ofte hos psykopaten om dette hadde vært en barnefordelings sak fordi utad vil den normale forelder være frustrert over barnets skjebne, mens en psykopat eller narsissist ikke har de samme problemer grunnet manglende empati. Psykopaten kan derfor fremstå behersket, for de bryr seg ikke, den normale derimot som er genuint bekymret for barnet fremviser frustasjon som mistolkes som aggresjon. Og vips er barnet flyttet til psykopaten, som selvfølgelig gjør sitt ytterste for ramme den normale forelder gjennom samværsabotasje, vold og overgrep mot barnet.

Det er derfor viktig å være oppmerksom på at sakkyndige ofte konkluderer ut i fra generelle tommefingerregler og at dette kan få katastrofale følger for barn.

Oppsummert

Det er altså en rekke kognitive prosesser som avgjør utfallet av en vurdering:

1. Det **mentale bildet** man tidlig danner seg blir styrende for hva man senere sanser.
2. Det man **sanser først** har en fordel fremfor det man sanser senere.
3. **Narsissistisk sårbarhet** (frykten for å miste ansikt) gjør at feil man blir gjort oppmerksom på, bevisst blir oversett og bortforklart.
4. "**Streetlight effect**" der fagfolk bare ser etter det de søker ved å se der det er lettest å se.
5. **Heuristikker** er tommefingerregler som ofte fungerer, men ikke alltid. Og når de ikke fungerer skyldes det ofte psykiatri og komplekse konflikter.

Bevissthet om disse og andre kognitive feil er viktig i møte med fagfolk som skal observere adferd. Eksempler er i barnefordelingsaker og i barnevernsaker, men også ved politi og påtalemyndighet. Disse feil blir begått i stor stil og i mange saker har man sett at dette har fått tragiske konsekvenser for barn. Andebusaken der Christoffer ble drept av stefar er typisk, Kvamsaken der barnet måtte vokse opp med en narsissistisk mor er et annet.

Det er å håpe at kunnskap om dette vil sette flere i stand til å saklig bestride uvitenskapelige sakkyndige rapporter. Bruk gjerne disse 4 punkter som en første sjekkliste for om det faglige arbeidet holder mål og er gjort etter vitenskapelige metoder og premisser, der etterprøvbarhet er blant de viktigste.